

Cserba Júlia

GÖRÖNGYÖS ÚTON

Párizsi beszélgetés Fejtő Ferencsel

Mikor járt utoljára Nagykanizsán; megtalálta-e a régi épületeket, amelyekhez gyerekkori emlékei fűződnek?

Már elég régen, ha jól emlékszem akkor, amikor Nagykanizsa díszpolgárává avattak. A ház, ahol születtem, még megvan, de onnan hamar elköltözködtünk a Csengery utcába, ahol apai nagyanyámnak volt egy bérháza. Az udvar közepén volt egy nagy diófa, ami körül sokat látszottunk mi gyerekek, és ez diófa számomra ennek az időszaknak a szimbolumává vált. Sok-sok évvel később már Franciaországban, Clara Malraux, André Malraux elvált felesége, felhívott telefonon, hogy nézzünk meg egy kettéosztható vidéki parasztházat, amit esetleg közösen megvehetnénk. Nekem semmi vásárlási szándékom nem volt, de azért elkísértem, és amikor megláttam az udvar közepén a diófát, rögtön odasúgtam Clarának, megvesszük a házat. Apámnak nagy könyv- és papírüzlete volt a nagykanizsai városháza épületének egész földszintjén, de miután olyan könyvkereskedő volt, aki szívesebben tartotta meg az őt érdeklő könyveket, mintsem hogy eladja őket, sok nehézséggel küzdött. Apám a háború alatt elpusztult, az épületet pedig lebombázták. A helyén épült fel az új városháza, ahol közbenjárásomra nevelőanyám újra megnyithatta az előzőnél jóval kisebb könyvkereskedést, amit azután 1948-ban államosítottak.

Hogyan él emlékeiben Nagykanizsa?

Nagykanizsa számomra az ifjúságot jelenti, ott tanultam írni, olvasni, ott éltem tizenhét éves koromig. Eminens tanuló voltam, állandó rivalitásban legjobb barátommal, egy bakter fiával. Úgy olvastuk együtt Arany János verseit, hogy ő közben legeltette az apja tehenét. Nagyon kellemes, liberális város volt Nagykanizsa. Az elég jelentékeny, kb. kétezer főnyi zsidó hitközség zsinagógájába, amely Magyarország egyik legszebb zsinagógája volt, még a polgármester és a keresztény hatóságok is elmentek, hogy a későbbi híres szegedi főrabbi, az „aranyaszájú” Löw Immanuel prédikációit meghallgassák. A piarista gimnáziumban pedig remek tanárok tanítottak, akik közül többen is tagjai voltak a Szabadkőműves Páholyoknak. Jó szellem uralkodott a városban, amit alig érintett a Tanácsköztársaság utáni ellenforradalmi hullám.

Egyszer említette, hogy szeretett átjárni Kiskanizsára. Miért?

Nagykanizsáról Kiskanizsára egy poros országút vezetett, ahova barátaimmal gyakran elbicikliztünk, hogy beszélgethessünk a parasztokkal, mert gyönyörűen beszéltek göcseji magyarul. Kiskanizsának és Nagykanizsának nem ugyanaz volt a nyelve. Nemrégiben valaki elküldött nekem egy kiskanizsai szótárt, elég vaskos könyv. Olyan szavakat tartalmaz, amelyeket sehol máshol az országban nem használtak, de még Nagykanizsán sem ismertek.

A múltból ugorjunk át a jelenbe. Néhány nappal

ezelőtt érkezett haza Prágából. Hogy érezte ott magát, hogyan fogadták?

A prágai szenátusban tartottak egy cseh és szlovák történelmi konferenciát a cseh identitásról, de nemcsak azért hívtak meg, hanem azért is, mert megjelent a „*Rekviem egy hajdanvolt birodalomért*” című könyvem cseh fordítása, gyönyörű kiadásban. Prágához egyébként sokminden köt. Először is ott született apai nagyapám, és egy prágai utam alkalmával megtaláltam az őtemetőben őseim sírját is. Ezenkívül 1937 szeptemberében már veszélyes időben, a Szép Szó gárdájával, Ignótus Pállal, Remenyik Zsigmonddal és Nádas Józseffel a cseh író - és újságírószövetség és a cseh kormány meghívására Prágában, Komáromban, Pozsonyban és Érsekújváron előadást tartottunk a magyar irodalomról és Közép-Európa egységének a szükségességéről. József Attilának is köztünk kellett volna lennie, de sajnos ő ekkor már a klinikán volt. Míg a többi városban magyarul, Prágában főleg cseh hallgatóság előtt, német nyelven folyt az előadás, és a csehek nagyon hálásak voltak nekünk azért, hogy kiálltunk mellettük, és a fasizmus ellen hirdettük a magyar és közép-európai összefogást és a föderalista eszmét, és kifejtettük azt a véleményünket, hogy kár volt felbontani az osztrák-magyar monarchiát nemzeti államokra. Ezt máig nem felejtették el, és nagyon melegen fogadtak, mint egy régi barátot, aki viszatér.

És milyen volt a Rekviem visszhangja?

Miután a prágai Francia Intézet átépítés alatt áll, az ottani Magyar Intézetben rendezték az író-olvasó találkozót, amin elsősorban csehek vettek részt. A Rekviem könyvemmel nem mindenben értettek egyet. Azt mondták, túl szigorú vagyok Masarykhoz, amiben talán igazuk volt, de azt tudni kell, hogy én nagyon nagyra becsülöm Masarykot, nagy humanistának tartom, csak azt sajnáltam, hogy Benessel együttműködött. Benes inkább volt nacionalista, mint demokrata, és a könyvemben is úgy állítom be őt, mint aki a demokrácia álarca mögé rejti az ő cseh nacionalizmusát. Igen nagy hibát követett el, amikor csehszlovák nemzeti államot akart létrehozni, hiszen csehszlovák nép nem létezett.

Beszélgessünk egy kicsit Magyarországról, hogyan látja mai helyzetünket?

A feleségem mindig azt mondja, vigyázz, mert a közösen leélt hatvanöt évünk alatt, amikor optimista voltál, mindig csalódtál, amikor viszont pesszimista voltál, mindig igazad lett. Nos, ennek ellenére optimista vagyok Magyarországot illetően. Az egész világ helyzetére vonatkozólag viszont ezt nem mondhatom el, sok sötétséget látok. Úgy ítélem meg, hogy Magyarország egy kanyargó, göröngyös útra, de jó útra tért. Demokrácia van, és hogy a magyar nép elég érett, azt bizonyítja az, hogy mindazon a számtalan nehézségen, amin 1989 óta át kellett menniük, az békésen, zavargások nélkül

történt, másrészt az, hogy ha a szélsőségeknek jutott is hely, sokkal kevesebb, mint a környező országokban vagy akár Franciaországban.

Optimizmusra ad okot az is, hogy Orbán Viktor nem nacionalista, hanem hazafias politikus, ami nem ugyanaz, és ugyanakkor európai politikus, aki tudja, hogy Magyarországnak Európában van a helye. Azt is világosan látja, hogy azon az úton kell továbbmenni, amire Kovács László a magyar külpolitikát vezette és jó kezekbe adta az ügyet, amikor utódként Martonyi Jánost nevezte ki. A gazdaságpolitikát is folytonosságot látok Járai Zsigmond személyében, és ez a két terület a legfontosabb Magyarországnak az érdeke, hogy a szomszéd államokkal megjavított viszonyon keresztül az Európához és a NATO-hoz csatlakozzon. Egy új közösség tagjává váljon, mégpedig érdemleges, nemcsak adományokra szoruló, hanem hozzájáruló tagjává, ehhez viszont le kell küzdenie a gazdasági nehézségeket.

Mi az, amire figyelmeztetné a kormányt?

Veszélypontokat látok az Orbán Viktor alakította koalícióban, mert vannak a kormányban olyan elemek, akik nem határolják el magukat a szélsőségektől. Nemrégiben a *Hetek* című új hetilap részére kértek tőlem interjút, amelynek során azt mondtam, hogy én teljesen egyetértek Csurkával. Ez nagyon meglepte őket, és kérdezték mi az, amiben egyetértek vele. Abban, hogy van Magyarországon egy kisebbség, amely nemzetietlen, amely a viselkedésével mindent elkövet, hogy a nemzeti érdekeket rontsa. Ez a kisebbség a szomszéd államokhoz való viszonyával, a rasszizmussal, a fajvédelemmel és az antiszemizmussal rontja Magyarország hitelét külföldön. Hát egyetértek Csurkával, hogy ezt a nemzetietlen, Csurka-féle kisebbséget félre kell szorítani. De ez a helyzet fennáll Franciaországban, Németországban és máshol is, ebben Magyarország úgyszólván közös a többiekkel. Meg vagyok győződve róla, hogy Orbánban megvan az a képesség, legalább is a vele való beszélgetéseimből erre következtetek, hogy felismeri, és le is tudja győzni ezt a veszélyt. Kítűnő politikusnak tartom azóta, hogy amikor 1989-ben először ültünk le beszélgetni, azt mondta nekem, hogy ő Magyarország miniszterelnöke szeretne lenni. Én akkor azt válaszoltam, hogy kicsit még fiatalnak tartom ehhez. „Én nem vagyok türelmetlen - mondta, és valóban elérte, amire vágyott. Szeretem az ambiciózus embereket, ha tehetségesek.

Nem rejte-e veszélyeket az, hogy aki nagy államférfi akar lenni, annak minden eszköz jó arra, hogy ezt megvalósítsa?

Orbán egy hajóskapitány, aki nehéz körülmények között hajózik. Hogy milyen eszközöket használ, helyeset vagy helytelen, azt majd a történelem fogja elbírálni. Én bizalmat előlegezek neki, de arra figyelnie kell, hogy a személyes sérelmeket nem szabad a nemzet érdekei fölé helyeznie. Sokan félreértik, de azt hiszem, én jó! értem azt a hangsúlyt Orbán gondolkodásában, amit a polgáriságra helyez. Magyarországnak kezdettől volt egy organikus hibája, ez pedig az, hogy nem volt polgársága. Ez egy történelmi tény és nemcsak Magyarországra jellemző, hogy a geopolitikai viszonytárságok nem engedték meg, hogy a feudalizmus keretén belül kifejlődjék egy nemzeti közép-

osztály, mint ahogy például Csehországban a monarchia és a feudalizmus ellenére megtörtént. Magyarországon ezt a szerepet a svábság és a zsidóság töltötte be, és nagy szerencséje volt Magyarországnak, hogy mind a svábok mind a zsidók elmagyarosodtak, asszimilálódtak, és a nemzeti érdekeket magukra vállalták. Most, amikor Magyarország az Arpád-dinasztia óta először, független és önálló ország lett, és népe kezébe vehette saját sorsának irányítását, nagyon fontos, hogy az ország polgárosodjék, és ehhez széles polgári réteg szükséges. Hogy Orbán ezt akarja, nagyon helyeslem. Viszont, ha alkalmam lenne erről beszélgetni vele, felhívnám a figyelmét arra, hogy a magyar szociáldemokráciának, amelyhez én is tartoztam annak idején, már a húszas években éppen az volt a célja, hogy az egész nemzet polgárosodjék. Magyarországon gyönyörű volt az, hogy az alföldi parasztok magukat „pógárok”-nak hívták és azok is voltak érdemeikben. A makói polgárokkal történt beszélgetésem után, 1937-ben megjelent a Népszavában egy vezércikkem, amiben azt írtam, ha a magyar történelmi középosztályban a józan észnek és hazafiasságnak csak egy százalékát látnám annak, amit a makóiak között tapasztaltam, akkor nem volna okom Magyarország sorsa miatt aggódnom. Ezért a mondatért osztályellenes izgatás címén hat hónapra ítélték el, emiatt jöttem el Magyarországról.

Mire gondolt, amikor azt mondta, hogy a személyes sérelmeket nem szabad a nemzet érdekei fölé helyezni?

Az utóbbi idők magyarországi eseményeire. Véleményem szerint a magyar életnek régi betegsége, hogy a politikai ellenfelek különösen olyanok, akik lényegében egyetértének, - például mind a kettő szeret párbajozni, mind a két fél ambiciózus - ahelyett, hogy együttműködnének, egymást vad ellenségnek tekintik. Jelen esetben a két legtehetségesebb magyar politikus néz egymással farkasszemet, ahelyett, hogy kezet fognának, és együtt dolgoznának a magyar nép boldogulásáért. Hiszen mind a kettőnek nemcsak nagy becsvágya van, hanem hazafiak is, az egyik nagy magyar államférfi akar lenni, másik Budapestet akarja világvárossá változtatni. Azt mondják, két dudás nem fér meg egy csárdában. Egy csárdában tényleg nem fér meg, de itt nem csárdáról van szó, hanem egy országról, amelynek fontos közép-európai hivatása van. Elfelejtik azt, hogy nemcsak csárda van, hanem kamarazene is, ahol a zenészek együtt és összehangoltan muzsikálnak, karmester nélkül is, mert mindegyikük számára az a legfontosabb, hogy jól játszanak. Az igaz, hogy egy főváros érdekei gyakran nem egyeznek az országéval, de a hivatásuk is más. A mindenkor francia kormányfő és az államelnök például sohasem téveszti szem elől azt, hogy egész Franciaország érdeke Párizs fejlődése. Ugyanakkor Párizs valamennyi francia polgár büszkesége, bármely részén is éljen az országnak. Vannak politikai, ideológiai, vallási és egyéb viszályok, de abban mindnyájan egyetértének, hogy Párizsnak szépülnie, fejlődnie kell, ha továbbra is a világ egyik legszebb, leglátogatottabb városának akarjak megőrizni. Emlékszem rá, hogy a húszas években Szabó Dezső elkezdett a „bűnös Budapest”-ről, a kozmopolita városról beszélni, amely nem a nemzeti szellemet, kultúrát képviseli. A kifejezés divatba jött Magyarországon, és

hatása ma is él. Azt mondják, hogy a Tisza-gátakat kell inkább a költségvetésből rendelkezésre álló pénzből megerősíteni, semmint Budapest közlekedését megjavítani, pedig mind a kettőre nagy szükség van. Valahogy úgy kellene csinálni, hogy erre is jusson, meg arra is, de ehhez az „ellenfeleknek” le kéne ülniük beszélgetni egymással. Budapest egyre inkább Közép-Európa centrumává, egyre több nemzetközi konferencia színhelyévé válik, de ennek meg kell fizetni az árát. Az nem lehetséges, hogy forgalmi akadályok miatt órákat késsenek az emberek. A tömegközlekedést, elsősorban a metróvonalak bővítésével, feltétlenül javítani kell.

Elképzelhetőnek tartja, hogy a jobb- és baloldali pártok egyszer egyetértésre jutnak?

Meg kell fiatalítani Magyarországot, ebben tökéletesen egyetérttek Orbán Viktorral, de tehetséges fiatalok itt is, ott is vannak. És ha jobban megnézzük Európa fejlődését, azt látjuk, hogy a jobb- és balközép sok országban közeledik egymáshoz, mint például Olaszországban, ahol valószínűleg egy nagykoalíció lesz, Angliában, ahol a munkáspárti Tony Blair Margaret Thatcher politikáját folytatja, vagy Franciaországban, ahol szocialista miniszterelnök és jobboldali államelnök van. Vagyis a dolgok logikája oda vezet, hogy együtt kell dolgozni, hiszen a cél Magyarország felemelkedése. Én nem tudom elhinni, hogy Orbán Vikornak csak az lenne a becsvágya, hogy uralkodjék az országon, és hogy ezért elutasítsa azoknak a közreműködését, akikre szükség van.

Mi az, amit még szívesen elmondana Orbán Vikornak, ha alkalma lenne rá?

Azt, hogy legyen hű ahhoz a szóhoz, hogy „Fidesz”, ami latinul hitet jelent, legyen hű saját magához, legyen Magyarországnak az az államférfija, aki ennek az országnak nemcsak a gazdasági, politikai, de erkölcsi stabilitációját is meg tudja teremteni. És hangsúlyozom ezt a szót, hogy erkölcsi, mert ami 1989 után történt, és amit legjobban szemére hány a vezetőknek a magyar nép is, és ennek vagyok én is kicsit távoli szószólója, az a korrupció, a közbiztonság és az erkölcsök megromlása. Magyarországnak, a nácizmus és a kommunizmus erkölcsrontó hatásai után, erkölcsi megtisztulásra van szüksége. Vissza kell állítani az állam tekintélyét, de ezt konszenzusra építve, véget vetve a gyűlölködésnek. Azt kívánom, hogy ez sikerüljön Orbán Vikornak.

Min dolgozik most?

Költözködöm.

És ha azon túl lesz?

Egy fiatal olasz történész és diplomata barátommal közösen készítjük azt a könyvet, amelyben e század történetéről gondolkozunk dialógus formájában. Mi is történt ebben a században jó és rossz. Mert történtek borzalmas dolgok és ugyanakkor nagy haladások is. Már a befejezés felé tartunk, de mindig a vége a legnehezebb.

Most jelent meg magyarul a Múlt és Jövő kiadásában egy régebben írt könyve Heinéről. Bemutatná néhány szóval?

Ez egy ifjúkori könyvem, az utolsó, amit magyarul írtam, de előbb franciául jelent meg 1946-ban, és magyarul csak a rákövetkező évben, a Népszava kiadásában. Hogy Magyarországon mégsem ismerik sokan ezt a munkámat, és sokan azt hiszik, hogy a mostani az első magyar kiadás, annak az a magyarázata, hogy csak néhány száz példány került belőle forgalomba, mert nem sokkal megjelenése után bezúzták. Heine igen nagy hatással volt a francia irodalomra, elsősorban Baude-laire-re, ugyanakkor a német irodalomban egy nagyon érdekes kettős kép alakult ki róla. Egyrészt a Dalok könyvének darabjait, amelyeket Petőfi is annyira szeretett, népdalként tartják számon, úgyhogy a náci idők alatt, amikor minden zsidó tiltva volt, a tankönyvekben benne maradtak a Heine-dalok, mint népdalok. A másik dolog, hogy Heine nagyon satirikus író volt, aki mindenből viccet csinált, és ezt a németek úgy vették, hogy semmit sem respektált. Humorérzékük hiánya miatt nem értették őt meg, pedig Heine nagyon komoly ember volt, nagy ügyekért állt ki. Egyik versében azt írta, hogy „*nagy fájdalomból csináltam a kis vidám dalokat*”. Nem vették észre, hogy dalai az Énekek énekének modern folytatása. Nemcsak költőnek, írónak (ő írta többek között a Tannhäusert, a Bolygó hollandit), de újságírónak is remek volt. Egy frankfurti napilapnak Franciaországból küldött tudósításai, elemzései ma már az akkori francia történelem egyik fontos forrásanyagául szolgálnak. A könyvből itt közölt „*Párizs 1831-ben*” című fejezet azért áll különösen közel hozzám, mert nem sokkal azután írtam, hogy kikerültem Párizsba, mint menekült, és tökéletesen azonosulni tudtam Heinével. Én is hasonló élményeket éltem át, mint ő. (1998)

